

Kas reliktidel* on tänapäeval kohta?

Judith Schalansky „Kaelkirjaku kael“
Tänapäev, 2012

Kaelkirjak on evolutsiooni sümbol. Just kaelkirjaku näitel esitasid suured loodusteadlased Lamarck, Wallace, Darwin oma teooriad. Darwini-Wallace'i järgi oli pikakaelalistel loomadel toitu külluses, lühikaelalistel seda aga nappis. Ellu jäid kohanemisvõimelisemad – pikemakaelalised. See võib tunduda julm. Aga emotsioonid on vaid inimlooma eripäraks. Kaelkirjaku eesmärk on paljuneda. Ja paljuneda saavad need, kes ulatuvad roheliste võrseteni. Elu on püüdlemine ja sirutumine.

Berliinis elav ja vabakutselise kirjanikuna leiba teeniv Judith Schalansky (sünd 1980) pole just ülemaailmset tuntud kirjanik, ent Saksamaal on ta laineid löönud. Tema debüüdiks oli madruseromaan „Sinine ei sobi sulle“, mis ilmus 2008, ja 2010 võitis ta romaani „Kõrvaliste saarte atlas“ eest raamatukunsti fondi 1. auhinna. Sama au olanges ka 2012. a ilmunud seni viimasele teosele „Kaelkirjaku kael“.

Selleks et teost sügavamalt mõista, peab meelde tuletama üht-teist keskkooli bioloogiatundidest, sest peategelase Inge Lohmarki, Darwini gümnaasiumi bioloogia- ja kehalise kasvatuse õpetaja mõttemaailm tegeleb ainult looduses valitsevate seadustega. Ei mingit humanismi, võrdsust, nõrgemate aitamist. On pidev võitlus elu ja surma peale. Kaotajad surevad, võitjad elavad ning paljunevad. Ja nii sünnivad uued võitjad. Olelusvõitlus ja looduslik valik käsikäes. Inge Lohmark on pärit Berliini müüri langemise eelsest DDR-ist, kuid peab elama ja hakkama saama uues Euroopas. Ta ironiseerib oma kolleegide naiivsete marxistlik-leninlike arusaamade üle, kuid ei märka oma mõtteviisi piiratust.

Õpilaste iseloom on õpetaja Lohmarkil juba esimesel koolipäeval diagnoositud – kes on looderdajad, kes pugejad, kes niisama suvevaheajani venitajad. Lastele ta ei halasta – ka nendele kehtivad samad loodusseadused. „Nõrku ei olnud lihtsalt mõtet kaasa lohistada. Nad olid üksnes ballast, mis takistas teiste edasiminekut. Süündinud istumajääjad. Parasiidid terves klassikehandis. Varem või hiljem jäävad alasäritatud niikuinii rajale.“ Puberteeti peab Inge Lohmark haigusesarnaseks seisundiks: „Kuulekad tüdrukud muutusid hüsteerilisteks nähvitsejateks ja terased poisid flegmaatilisteks matsideks.“, õpilastevahelist sõprust aja raiskamiseks: „Tal polnud isegi sõbrannasid. Nii oligi parem. See lõppes alati reetmisega.“

Ootamatu tunnikontroll paneb õpilased „*ohkima ja kinunuma, tekitades vältimatuid koerapilke*“.

Inge Lohmark on kiindunud darvinismi ja leiab, et see kehtib üks ühele ka inimühiskonnas. Ta ei näe mitte mingisugust vajadust pidada klassis lapsi, kes ei tule endaga toime – ükskõik, kas sotsiaalsust või õppimist silmas pidades. Nad ei saa elus hakkama, olles vaid koormaks niigi hukule määratud sotsiaalsüsteemile. Ta ei salli pugemist. Õpilaste seas pole tal lemmikuid. Kuidas saakski olla? Looduse ees on kõik võrdsed. Naaberklassi kunstiõpetajat pr Schwanneket ei salli ta samuti üldse mitte. Õpilaste ees pugemine on õpetajaameti põlastusväärne reetmine. Häbiväärne kõlvatus. Tegelikult tundub, et ta kardab inimlikku mõistmist, tundeid ja lähedust.

Mida rohkem sellesse raamatusse süüvida, seda segasemad tunded lugejat valdavad. Inge Lohmark on küüniline, kalk, emotsioonideta inimene. Ja ta on õpetaja. Inimene, kes peab hoolitsema selle eest, et inimkonnal oleks helge tulevik, et noored oleksid edukamad kui eelmine põlvkond. Ent Inge Lohmark purustab nii oma õpilaste kui nendega koos lugeja ootused-lootused: „*Vabadus on tunnetatud paratamatus*.“ Mis tähendab tema tõlgenduses, et vabadust ei ole. Kõik on ette määratud. Looduse poolt.

Inge Lohmark on vastuoluline isiksus. Tekitab kaastunnet ja pälvib teravat hukkamõistu. Ta on oma eriala spetsialist ja fanaatik, haritud ja erudeeritud inimene. Bioloogia ei ole ju aine, kus piisaks valemite ning reaktsioonivõrrandite õpetamisest – iga asja jaoks peab olema varnast võtta eluline näide. Lõppude lõpuks ongi ju bioloogia eluteadus. Ometi on hetki, kus proua Lohmarki kaine mõtlemine ja rabavad üldistused võtavad sõnatuks. Mõjuvad kitsarinnalisuse ja rumalusena, hingetarkuse puudumisena. Kõige ehmavamad on tema suhted tütre ja mehega. Õieti neid peaaegu ei olegi. Tütre Claudia ammune kodust lahkumine ja eemalolek on tingitud ema lausa jõhkra ükskõiksusest, mida illustreerib kunagine juhtum klassiruumis: „*Ta /Claudia/ lihtsalt lamas ega suutnud rahuneda. Keegi ei läinud tema juurde. Keegi ei lohutanud teda. Ka tema mitte. See ei sobinud. Terve klassi ees. Polnud võimalik. Nad olid koolis. Oli tund. Tema oli proua Lohmark*.“ Ka suhe mehega piirdub viisakusavalduste vahetamisega. Ei mingit armastust, liblikaid kõhus. See on kõigest hormoon, mis segab ratsionaalset mõtlemist.

Kas Inge Lohmarki on võimalik mõista? Mis peitub tema küünilisuse ja kalkuse taga? Küllap on ka tema olnud noor, entusiastlik, naiivne. Ja väga paljud inimesed säilitavad seda nooruslikkust kas või pisutki oma hilisemas elus. Võib-olla pole proua Lohmark lihtsalt üks

nende seast. Ta on kaotanud usu, lootuse ja rõõmsa meele. Ta ei näe enam millelgi mõtet. Milleks pingutada, raisata isegi kalleid ressursse, kui sellest ei muutu nagunii midagi? *Loodust ei saa ületada.* Jäävad oma päritolukeskkonnaga ja geneetilise koodiga ära määratud inimesed, jäävad sõjad ja revolutsioonid. Maailm ei muutu. Vaid detailid muutuvad. Igavene ringlus ja evolutsioon. Kui panna kogu planeedi Maa ajalugu kellale, tekiks *homo sapiens* alles kell 23.59 – teatavasti on Maa 4500 mln aastat, inimene vaid 2 mln aastat vana.

Saatuse ironiana osutub Inge Lohmark oma maailmavaatest tulenevate seaduspärasuste ohvriks. Väikese maagümnaasiumi sulgemine ja oht kaotada töö sunnib teda järele mõtlema kogu elu üle ja oma valikuid kaaluma. Tuleviku määramisest rääkimata. Millised koolid ja õpetajad jäävad ellu, kohanevad ja millised langevad loodusliku valiku ohvriks? Inge Lohmark mõistab asjade loomulikku käiku paremini kui keegi teine. Ja ta lepib asjade paratamatusega. Ta teab, et laste arv väheneb, ta teab, et haritud noored näevad oma tulevikku pigem metropolides kui endise Ida-Saksamaa väikelinnas, ta teab, et haridusministeerium soosib õpetajaametisse ikka pigem nooremaid kui vanemaid. Ta teab, et ühel päeval tuleb minna. Ainult et kuhu, kui kogu senise elu keskpunktis on olnud ainult töö? „*Ilma tööta polnud elu.*“ Inge Lohmark oleks just kui oma mehe jaanalinnufarmist pärit pead liiva alla peitev isend, kes on oma hingelise tühjuse, kurbuse ja meeleheite kogu elu töösse matnud ega oska ilma selle pseudo(?)maailmata midagi peale hakata.

Inge Lohmarki mõtlemisega aitab lugejal kohaneda romaani esialgu ootamatu stiil. Tihtipeale koosneb lause vaid ühest sõnast. Sageli on tegu lihtlausetega. Selline hakitud tekst on mõneti häiriv, katkendlik, isegi raskesti jälgitav. Ent see on ka halastamatult otsekohene. Inge Lohmark just kui märkaks ja loetleks fakte, kuid nende ainus seostamismudel on loodusteaduspõhine. Ei mingit ümberütlemist. Ei mingit salapära ega müstikat. On, nagu on. Aga kas sellest inimeste maailmale piisab?

Ka romaani on kujundus (autoriks kirjanik ise) tõstab esile sedasama mõtteviisi. Iga lehekülje ülanurgas on bioloogiavaldkonna märksõna, mis mingil moel lehekülje mõnda olulisemat mõtet markeerib, tekstile on lisatud joonised, mida on raske illustatsioonideks nimetada, sest needki tunduvad pärit olevat pigem mõnest bioloogiaõpikust. Nii remargid kui ka joonised näivad rõhutavat romaani peategelase mõtlemise ainsat ja ainuvõimalikku mudelit – maailma ja elu saab jagada kastidesse ja neile sildid peale kleepida.

Koolihoovil seistes tunneb Inge Lohmark ühel hetkel väga ebameeldivat lõhna. Peagi avastab ta, et see ei ole midagi muud kui iidvana hõlmikpuu keset õue. Jäänuk nagu Inge Lohmarkki.

„Jääd ette ja kasu pole. Oma tõreduses keset noorust ja ilu.“ Märk minevikust. Uhke ja hirmutav. **Relikt.**

* Reliktiks e jäänukiks nimetatakse elusolendit, kelle hiilgeaeg on jäänud mõnda varasemasse ajajärku ning kelle sugulusliigid on välja surnud. Nt latimeeria või hõlmikpuu – mõlemad esinevad ka teoses.

Karl Pütsepp

Tartu Tamme gümnaasium

10.b kl

Juhendaja õp Külli Saia

Ulakass 2014